

PERANAN WAKAF DALAM MENDEPANI PENDEMIK COVID-19

THE ROLE OF WAQF IN COMBATING COVID-19 PANDEMIC

Muhamad Firdaus Ab Rahmanⁱ, Hussein Azeemi Abdullah Thaidiⁱⁱ,
Azman Ab Rahmanⁱⁱⁱ & Siti Farahiyah Ab Rahim^{iv}

- i. (*Corresponding author*). Fakulti Syariah dan Undang-Undang, Universiti Sains Islam Malaysia & Felo Penyelidik INFAD, International Fatwa and Halal Centre (iFFAH). mfirdaus.rahman@usim.edu.my
- ii. Fakulti Syariah dan Undang-Undang, Universiti Sains Islam Malaysia & Felo Penyelidik INFAD, International Fatwa and Halal Centre (iFFAH). husein@usim.edu.my
- iii. Fakulti Syariah dan Undang-Undang, Universiti Sains Islam Malaysia & Timbalan Pengarah INFAD, International Fatwa and Halal Centre (iFFAH). azman@usim.edu.my
- iv. Ph.D candidate, School of Law, University of Glasgow, Scotland, United Kingdom. s.hj-ab-rahim.1@research.gla.ac.uk

Abstrak

Pendemik COVID-19 telah mencetuskan keadaan cemas dan mengusarkan di seluruh dunia serta ia memberi impak mendalam dalam aspek kesihatan, ekonomi dan sosial. Cabaran utama yang dihadapi oleh kerajaan Malaysia ialah dalam menyediakan Pelan Rancangan Ekonomi Prihatin Rakyat agar dapat dimanfaatkan oleh setiap lapisan masyarakat. Persoalannya adakah hanya pihak kerajaan harus dipertanggungjawabkan dalam mendepani pandemik ini? Justeru, objektif kajian ini adalah untuk menilai peranan wakaf dalam mendepani pandemik COVID-19 sebagai salah satu usaha bagi meringankan beban kerajaan Malaysia, serta mencadangkan kepelbagaian jenis wakaf serta mekanisme pelaksanaannya dalam mendepani pandemik ini. Kaedah kualitatif dilakukan dengan menggunakan metodologi kepustakaan untuk mengumpul data. Manakala penganalisan data menggunakan kaedah deskriptif dan komparatif. Hasil kajian menunjukkan pengurusan tadbir urus wakaf berkesan tidak terhad kepada Majlis Agama Islam Negeri (MAIN) selaku nazir am, malah peranannya diperluaskan kepada masyarakat sebagai nazir khas mahupun mutawalli dalam perkongsian tanggungjawab serta kepakaran bagi mendepani cabaran pandemik serta isu-isu berkaitan kesihatan di Malaysia, khususnya dalam penjanaaan dana serta memupuk semangat kerjasama dan sukarelawan di kalangan masyarakat.

Kata kunci: Wakaf, COVID-19, Kesihatan, Dana, Sukarelawan.

Abstract

Most of the country worldwide, including Malaysia, are affected by COVID-19 pandemic, impacting daily life, health security, public safety, and economic security. The main challenges faced by the Malaysian government is in preparing the Prihatin Economic Stimulus Package (ESP) that will provide immediate assistance to lessen the burden of all, especially those who are affected during the pandemics. The main issue is should the responsibility of caring for the pandemic be placed solely on the government. Hence, this paper aims to evaluate the role of waqf mechanism in the sustainable health development of communities in Malaysia as a financial aid for those affected by the pandemic and suggest the method of its implementation. A qualitative methodology was employed to analyse the data through descriptive and comparative methods. The research finding reveals that the effective waqf governance is not limited to the State Islamic Religious Council (MAIN) as a general nazir; in fact, its role should be extended to community participation as a special nazir or mutawalli. The importance of shared governance and responsibility could create sustainable management of the health system, especially in financial aids, fundraising, and could foster a cooperative and volunteerism culture among the community.

Keywords: *Waqf, COVID-19, Health, Financial Aid, Volunteerism.*

PENDAHULUAN

Pertubuhan Kesihatan Sedunia (WHO, 2020) menamakan COVID-19 bagi penyakit virus corona. CO membawa maksud corona, VI bagi virus dan D bagi ‘*disease*’ atau penyakit. Kemudian diletakkan tanda sempang (-) dan 19, yang merujuk kepada 2019. Sehingga 11 Feb, COVID-19 dirujuk sebagai *novel coronavirus*, novel bermaksud baharu. Virus itu sebenarnya digelar sindrom pernafasan akut teruk corona virus 2 (SARS-CoV-2) (Bernama, 2020).

Kes COVID-19 yang pertama berlaku di Wuhan China, pada akhir Disember 2019. WHO mendefinisikannya sebagai wabak (*outbreak*) berikutan peningkatan jumlah penyakit ini lebih tinggi daripada jangkauan biasa. Pada 11 Mac 2020, WHO mengisytiharkan COVID-19 sebagai pandemic bermaksud “wabak penyakit yang tersebar dengan begitu meluas merentasi sempadan, malah hingga ke seluruh dunia”. Hal ini sekali gus menegaskan penularan dan keadaan wabak yang sangat membimbangkan (Berita Harian, 2020).

Berdasarkan statistik semasa bertarikh 31 Mac 2020, virus berkenaan telah menjangkiti lebih 788,054 orang di 114 negara dan meragut 37,877 nyawa. Manakala, di Malaysia setakat hari yang sama jumlah keseluruhan yang telah dijangkiti adalah 2,626 orang dan kematian dilaporkan seramai 37 nyawa, bahkan

angka terbabit terus meningkat dari semasa ke semasa (Worldometers, 2020; Kementerian Kesihatan Malaysia, 2020).

Kebanyakan negara yang terkesan dengan jangkitan pandemik ini melaksanakan pelbagai langkah untuk memperlahankan serta menghentikan penularannya. Objekif utama langkah-langkah ini adalah bagi memutuskan rantai penularan wabak COVID-19 serta mengekang kadar peningkatan kes harian pada tahap terkawal di kalangan masyarakat termasuklah pekerja penjaga kesihatan (*frontliners*).

Malaysia menguatkuasakan Perintah Kawalan Pergerakan (PKP) bermula 18 Mac 2020 sehingga keadaan wabak terkawal, bertujuan mengawal dan menghentikan penularan COVID-19. PKP diisytiharkan di bawah Akta Pencegahan dan Pengawalan Penyakit Berjangkit 1988 dan Akta Polis 1967 (Bernama, 2020). Dengan berkuatkuasanya PKP, ianya memberi impak negatif terhadap ekonomi masyarakat semasa khususnya bagi pekerja swasta dan pekerja sendiri. Misalnya Perusahaan Kecil dan Sederhana (PKS) yang mempunyai kecairan kewangan yang terhad, malah mempunyai tanggungan (liabiliti) ke atas perusahaan seperti bayaran sewa bulanan, utiliti, serta bayaran gaji pekerja. Sedangkan pendapatan syarikat ini bergantung sepenuhnya kepada perkhidmatan yang diberikan.

Justeru, kajian ini adalah untuk menilai peranan wakaf dalam mendepani pandemik COVID-19 bagi membantu kerajaan Malaysia dan mencadangkan kepelbagaian jenis wakaf serta kaedah pelaksanaannya.

KONSEP DAN OBJEKTIF WAKAF

Al-waqf sinonim dengan perkataan “*al-habs*” yang bermaksud penahanan, “*al-man*” bererti larangan serta “*al-tasbil*” iaitu menyalurkan pada jalan Allah SWT. Jumhur fuqaha mendefinisikan wakaf sebagai suatu dedikasi harta dengan menahan harta tersebut daripada sebarang pemindahan pemilikan dan manfaatnya disalurkan bagi tujuan kebajikan bertujuan untuk mendekatkan diri kepada Allah SWT. Pensyariatan wakaf adalah selaras dengan firman Allah SWT di dalam surah Ali Imrah 3: 92:

(لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ)

Maksudnya: “*kamu tidak sekali-kali akan dapat mencapai (hakikat) kebajikan dan kebaktian (yang sempurna) sebelum kamu dermakan sebahagian dari apa Yang kamu sayangi. dan sesuatu apa jua Yang*

kamu dermakan maka Sesungguhnya Allah mengetahuinya” (al-Quran. Ali Imran: 92).

Frasa “*sesuatu apa jua yang kamu dermakan*” dalam ayat di atas membawa maksud segala bentuk kebaikan termasuklah amalan berwakaf baik dalam bentuk dana, aset mahupun manfaat. Manakala, dalil hadis sebagaimana yang diriwayatkan oleh Ibn ‘Umar perihal ayahandanya Sayidina Umar al-Khattab yang mewakafkan tanahnya yang terbaik di daerah Khaybar, seperti berikut:

{ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ أَخْبَرَنَا سُلَيْمُ بْنُ أَحْضَرَ عَنْ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ أَصَابَ عُمَرُ أَرْضًا بِحَيْبَرَ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَأْذِنُ فِيهَا فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَصَبْتُ أَرْضًا بِحَيْبَرَ لَمْ أَصِبْ مَالًا قَطُّ هُوَ أَنْفَسُ عِنْدِي مِنْهُ فَمَا تَأْمُرُنِي بِهِ قَالَ إِنْ شِئْتَ حَبَسْتَ أَصْلَهَا وَتَصَدَّقْتَ بِهَا قَالَ فَتَصَدَّقَ بِهَا عُمَرُ أَنَّهُ لَا يُبَاعُ أَصْلُهَا وَلَا يُبْتَاغُ وَلَا يُورَثُ وَلَا يُوهَبُ قَالَ فَتَصَدَّقَ عُمَرُ فِي الْفُقَرَاءِ وَفِي الْقُرْبَى وَفِي الرِّقَابِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَالضَّيْفِ لَا جُنَاحَ عَلَيَّ مَنْ وَلِيَهَا أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا بِالْمَعْرُوفِ أَوْ يُطْعِمَ صَدِيقًا غَيْرَ مُتَمَوِّلٍ فِيهِ }

Maksudnya: “*Daripada Nafi` daripada Ibn `Umar beliau menyebut bagaimana `Umar r.a. telah memperoleh tanah di bumi Khaibar. Beliau lalu bertanya kepada Rasulullah SAW: “Wahai Rasulullah, saya telah memperoleh tanah di bumi Khaibar yang nilainya tinggi dan tidak pernah saya peroleh yang lebih tinggi nilai daripadanya. Apakah yang tuan nak saya lakukannya? Rasulullah SAW bersabda: “Kalau kamu mahu, bekukan sumbernya dan bersedekah dengannya.” Lalu Umar menyedekahkan tanah tersebut kepada fakir miskin, kaum keluarganya, untuk memerdekakan hamba, tetamu, dana orang musafir. Tanah tersebut tidak boleh dijual, dihibah atau dijadikan pusaka. Tetapi, ia boleh digunakan dengan cara yang munasabah oleh pihak yang menguruskannya. Contohnya, memakan harta tersebut tanpa menjadikannya sebagai sumber harta” (Hadis. Al-Bukhari, Kitab al-Wasaya, Bab al-Waqf Kayfa Yaktub. 2587).*

Hadis di atas menggariskan prinsip utama yang mendasari konsep wakaf, iaitu “*tidak boleh dijual, dihibah dan diwarisi*”. Perwakafan oleh Sayidina Umar berupa sebuah ladang bernama kurma di Khaybar yang turut menjana hasil pertanian

merupakan suatu manifestasi berhubung pensyariaan wakaf (Muhamad Firdaus & Muhammad Amanullah, 2017ab).

Justeru, difahami wakaf ialah satu cara pengagihan harta yang diberikan kepada pelbagai pihak yang memerlukan (tidak terhad kepada golongan tertentu misalnya asnaf zakat) dan untuk dimanfaatkan secara berterusan. Ianya merupakan mekanisme yang sangat berkesan dalam meningkat dan memartabatkan tahap ekonomi negara. Dalam era semasa, institusi wakaf mempunyai potensi yang besar dalam membangun ekonomi masyarakat.

Oleh itu, kaedah pengumpulan harta wakaf merupakan satu pendekatan yang relevan dalam menyusun masyarakat dan seterusnya membangun kekuatan ekonomi. Peranan wakaf harus dimanfaatkan dalam pembangunan ummah dan ianya boleh direncanakan untuk memajukan sektor utama dalam kehidupan masyarakat misalnya pembangunan pendidikan, kebajikan serta kesihatan.

Pelaksanaan wakaf dalam melestarikan pengurusan kesihatan di Malaysia harus diperhebatkan perkembangannya dengan pengurusan dana yang berkesan, perundangan yang kukuh, urus tadbir yang baik serta mengenalpasti model pengurusan wakaf yang sesuai untuk diaplikasi dari semasa ke semasa. Dana wakaf kesihatan juga perlu dibangunkan dalam penyediaan pembiayaan dikala kecemasan dan bencana, hal ini selaras dengan objektif wakaf iaitu membangunkan ekonomi umat Islam meliputi semua lapisan masyarakat termasuklah perkhidmatan kesihatan.

ADAKAH HANYA PIHAK MAJLIS AGAMA ISLAM NEGERI (MAIN) BERHAK MENGURUSKAN HARTA WAKAF DI MALAYSIA?

Berdasarkan Enakmen Wakaf Negeri dan Enakmen Pentadbiran Agama Islam Negeri masing-masing terdapat peruntukan yang menyatakan bahawa Majlis Agama Islam Negeri (MAIN) adalah sebagai pemegang amanah tunggal (*sole trustee*) bagi semua harta wakaf, misalnya sepertimana yang termaktub di bawah seksyen 4 (1) (a) Enakmen Wakaf Terengganu 2016 memperuntukkan:

“Majlis hendaklah menjadi pemegang amanah tunggal bagi semua wakaf yang terletak di dalam Negeri Terengganu”.

Namun, MAIN diberikan kuasa untuk melantik pihak lain selain MAIN dan Perbadanan Wakaf Negeri bagi menguruskan harta wakaf sepertimana yang termaktub di bawah seksyen 4 (1) (e) (f), Enakmen Wakaf Terengganu 2016 memperuntukkan:

(e) *Majlis boleh melantik atau memberi izin kepada mana-mana pihak untuk mengurus, mentadbir dan memegang apa-apa mawquf bagi pihaknya;*

(f) *Majlis boleh menubuhkan apa-apa skim wakaf atau meluluskan mana-mana institusi untuk menubuhkan apa-apa skim berkaitan wakaf.*

Peruntukan di bawah sekyen yang sama juga menjelaskan bahawa mana-mana pihak yang mahu mentadbir atau menguruskan sesuatu wakaf sama ada wakaf am atau wakaf khas perlu memohon kebenaran terlebih dahulu daripada MAIN. Sebarang bentuk pengurusan wakaf yang tidak mendapatkan kebenaran merupakan suatu tindakan yang tidak sah dan bertentangan dengan undang-undang yang dikanunkan. Oleh yang demikian, dari sudut perundangan Islam, MAIN dianggap sebagai *nazir am* yang berperanan memantau kesemua aktiviti dan pelaksanaan wakaf yang dibuat oleh mana-mana pihak di negeri masing-masing.

Pihak yang mendapat kebenaran menguruskan wakaf di bawah kategori pengurus atau pentadbir wakaf dikenali sebagai *mutawalli*, misalnya wakaf pendidikan di beberapa universiti terpilih di Malaysia, antaranya; Dana Wakaf Ilmu di Universiti Putra Malaysia (UPM), Wakaf Tunai, Pusat Kajian Pengurusan Pembangunan Islam (ISDEV) di Universiti Sains Malaysia (USM), Dana Wakaf di Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM), Universiti Islam Antarabangsa Malaysia (IIUM), dan Klinik Wakaf di Universiti Sains Islam Malaysia (USIM). Setiap individu atau organisasi yang hendak melaksanakan wakaf perlulah memenuhi beberapa keperluan, antaranya termasuklah mendapatkan kebenaran daripada MAIN sebelum suatu kutipan wakaf dilaksanakan (Muhamad Firdaus & Muhammad Amanullah, 2016a).

Berdasarkan peruntukan perundangan wakaf semasa terdapat kebenaran bagi individu atau organisasi sebagai *nazir khas* atau *mutawalli* untuk sama-sama membangunkan ekonomi wakaf bagi kepentingan masyarakat dengan terma dan syarat yang ditetapkan oleh *nazir am*.

SEJAUH MANAKAH WAKAF BERPERANAN DALAM BIDANG KESIHATAN?

Pandemik COVID-19 telah mencetuskan keadaan cemas dan mengusarkan di seluruh dunia serta ia memberi impak mendalam dalam aspek kesihatan di Malaysia.

Kegusaran ini timbul disebabkan pengurusan pandemik di Malaysia dalam keadaan *ad-hoc*, meliputi; penempatan pesakit, pusat kuarantin, peralatan perubatan, serta dana bagi memastikan kebajikan kakitangan barisan hadapan. Antara inisiatif semasa yang dibangunkan oleh pelbagai organisasi adalah dengan mewujudkan tabung dana bagi membantu petugas barisan hadapan semasa pandemik COVID-19 ini, seperti berikut:

1. Tabung Musa'adah Covid-19

Objektif penubuhan Tabung ini adalah bertujuan membantu mereka yang terkesan dengan Covid-19 khususnya penjawat awam yang bertugas di hospital semasa pelaksanaan Perintah Kawalan Pergerakan (PKP). membantu petugas di pusat kuarantin dan mereka yang terjejas secara langsung kepada jangkitan seperti pasukan pengurusan jenazah, tukang mandi jenazah, pemandu van jenazah dan penggali kubur dari Kementerian Kesihatan Malaysia (KKM) dan ahli keluarga mangsa.

Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM) melalui Majlis Agama Islam Wilayah Persekutuan (MAWIP) telah memperuntukkan RM 25.6 juta dana zakat tahun 2020 bagi membantu meringankan mendepani musibah wabak ini. Dana ini meliputi RM 21.7juta diperuntukkan khas kepada 24,196 asnaf zakat semasa, manakala RM 3.31 juta bagi menyediakan keperluan peralatan perubatan di tujuh Hospital yang terlibat dalam pembelian Bantuan Pernafasan untuk Unit Rawatan Rapi (ICU), Ventilator ICU, Ventilator di rumah, dan lain-lain peralatan perubatan. Selain itu sebanyak RM500,550 telah diperuntukkan bagi penyediaan bantuan makanan kepada petugas barisan hadapan (Malay Mail, 2020).

Tabung ini tidak hanya mengfokuskan kepada dana zakat daripada Majlis Agama Islam Negeri (MAIN) semata-mata, malah ianya dibuka kepada wakaf dan sumbangan masyarakat. Wakaf tunai menjadi pilihan dan alternatif yang paling berkesan serta mampu menjana dana untuk tujuan tertentu.

2. Tabung Covid-19 Agensi Pengurusan Bencana Negara (NADMA)

Perdana Menteri, Tan Sri Muhyiddin Yassin pada 11 Mac 2020 memaklumkan inisiatif kerajaan untuk melancarkan Tabung COVID-19 dalam membantu rakyat yang tidak bekerja dan terjejas berikutan dikuarantinkan dalam bentuk kewangan.

Tabung ini dikendalikan Agensi Pengurusan Bencana Negara (NADMA). Hingga 30 Mac 2020 kutipan telah mencecah RM125,000 (Astro Awani, 2020).

3. Mercy Malaysia lancar Bantuan Pernafasan untuk Unit Rawatan Rapi

Hakikatnya hospital yang banyak menerima pesakit COVID-19 adalah hospital awam sahaja. Maka pihak hospital memerlukan dana tambahan bagi membeli peralatan Bantuan Pernafasan untuk Unit Rawatan Rapi dalam memerangi wabak ini. Ia adalah panggilan mendesak untuk orang yang ingin memberikan wakaf atau *endowment* (bagi masyarakat bukan muslim) bagi menyokong keperluan semasa hospital yang terlibat.

Mercy Malaysia pada 18 Mac 2020 melancarkan Tabung Pandemik COVID-19 untuk menyokong sistem penjagaan kesihatan yang mengalami tekanan yang teruk berikutan penularan wabak itu dan pelaksanaan Perintah Kawalan Pergerakan (PKP) di hospital kerajaan yang terpilih.

4. MyCARE lancar Tabung Bantuan Kecemasan COVID-19

Humanitarian Care Malaysia (MyCARE) melancarkan Tabung bantuan kecemasan COVID-19 bagi memastikan kebajikan kakitangan barisan hadapan terjamin termasuk kebajikan ahli keluarga mereka.

Berdasarkan kepada jenis-jenis tabung di atas, jelas menunjukkan tujuan utama pengumpulan dana berbentuk wakaf tunai bagi pembiayaan penjagaan kesihatan dalam mendepani pandemik ini. Persoalannya adakah wakaf hanya terpakai dalam bentuk penajaan kewangan, material dan aset sahaja? Bagaimana bagi mereka yang mahu menyumbangkan kepakaran mereka? Bagaimana tempoh wakaf untuk tujuan tertentu, misalnya selama mana pandemik ini berterusan?

CADANGAN PELAKSANAAN WAKAF DALAM MENDEPANI PENDEMIK

Mekanisme wakaf boleh dianggap sebagai instrumen pembiayaan penjagaan kesihatan yang berkesan. Sumber wakaf tidak dihadkan dalam bentuk kewangan dan penajaan sahaja, perkhidmatan serta kepakaran juga dianggap sebagai sumber dalam menyediakan jentera (*task force*) kesihatan yang kompeten, malah tempoh wakaf juga fleksibel berdasarkan kemampuan pewakaf dan kehendak semasa. Oleh itu,

terdapat beberapa jenis wakaf dan kaedah pelaksanaannya mampu membantu pihak kerajaan Malaysia dalam mendepani pandemik COVID-19, seperti berikut:

1. **Wakaf *Mu`aqqat*:**

Wakaf *mu`aqqat* adalah wakaf yang ditetapkan tempoh manfaatnya dan selepas tamat tempoh tersebut ia dikembalikan semula kepada pewakaf. Pelaksanaan wakaf bertempoh telah diharuskan pelaksanaannya di negeri Johor, Terengganu dan Wilayah persekutuan, sepertimana yang diperuntukkan di bawah seksyen seksyen 17 Kaedah-Kaedah Wakaf Johor 1983, seksyen 2 Akta Pentadbiran Undang-Undang Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1993, dan seksyen 18 (1) Enakmen Wakaf Terengganu 2016.

Kaedah pelaksanaan wakaf bertempoh telah diperuntukkan ini bawah Seksyen 17, Kaedah-kaedah wakaf Johor 1983:

"Wakaf masjid dan wakaf kerana masjid adalah muabbad dan wakaf lain daripada masjid dan kerana masjid dan wakaf yang lain daripada wakaf ahli harus muabbad dan harus "mu`aqqat" dan sekiranya diitlakkan maka wakaf itu menjadi muabbad ataupun wakaf ahli adalah muaqqat yang "tidak lebih masanya dari 60 tahun" dari tarikh mati wakif atau dua keturunan tidak termasuk wakif".

Justeru, dicadangkan agar pihak pengurusan MAIN dan *mutawalli* mewarwarkan kepada masyarakat agar berwakaf walaupun dalam tempoh tertentu sahaja. Misalnya mewakafkan pengangkutan dalam tempoh tertentu untuk kegunaan pengangkutan *frontliners*, Bantuan Pernafasan untuk Unit Rawatan Rapi (ICU) bertempoh, Ventilator ICU dan lain-lain peralatan perubatan secara bertempoh. Realiti semasa, hanya hospital kerajaan terlibat dalam menangani penularan wabak COVID-19, justeru pihak hospital swasta dan klinik pensendirian misalnya Hospital KPJ, Hospital Waqaf An-Nur, dan Hospital Islam Az-Zahrah harus mewakafkan peralatan perubatan dalam tempoh tertentu berdasarkan prosedur operasi standard (SOP) yang ditetapkan oleh pihak KKM.

Produk wakaf bertempoh ini dapat diaplikasi dalam pelbagai jenis wakaf di Malaysia, misalnya; wakaf am bertempoh, wakaf khas bertempoh, wakaf zurri (keluarga) bertempoh, dan wakaf kepakaran bertempoh (Muhamad Firdaus & Muhammad Amanullah, 2017d).

2. Wakaf Khas:

Pada Zaman `Abbasiah sistem ekonomi wakaf produktif telah diamalkan, di mana Institusi Wakaf mendominasi ekonomi negara, misalnya hospital percuma wujud di merata-merata tempat serta mampu memberi perkhidmatan yang terbaik. Bahkan hospital haiwan juga pernah dibangunkan di Damsyik yang mampu memberi perkhidmatan secara percuma.

Realiti di Malaysia, kebanyakan pewakaf mengfokuskan kepada wakaf am berbanding jenis-jenis wakaf yang lain. Wakaf am ialah: *“apa-apa harta wakaf (mawquf) yang diwujudkan bagi tujuan kebajikan umum menurut Hukum Syarak”*, sepertimana yang termaktub di bawah seksyen 12 (a), Enakmen Wakaf Selangor 2015 dan seksyen 14 (b) Enakmen Wakaf Terengganu 2016. Majlis Agama Islam Negeri (MAIN) dan Perbadanan Wakaf Negeri hanya akan membangunkan sesuatu tanah wakaf berdasarkan kepada keperluan semasa masyarakat di sesuatu lokaliti. Oleh itu, pengagihan kepada hospital dan pusat kesihatan secara teorikalnya agak tipis, justeru disarankan kepada pengurusan hospital dan pusat kesihatan supaya berurusan terus dengan pihak autoriti wakaf negeri agar permohonan pembiayaan dipertimbangkan selayaknya.

Manakala, Wakaf Khas bermaksud: *“apa-apa harta wakaf yang diwujudkan bagi suatu tujuan yang khusus menurut Hukum Syarak”*, sepertimana yang termaktub di bawah seksyen 12 (b) Enakmen Wakaf Selangor 2015 dan seksyen 14 (b) Enakmen Wakaf Terengganu 2016.

Wakaf khas perlu dipromosi agar ianya dapat dimanfaatkan dalam bidang kesihatan sepertimana yang pernah diangkat pada zaman kegemilangan Islam terdahulu. Misalnya apabila pewakaf mewakafkan sebidang tanah atau sebuah bangunan untuk dijadikan sebagai Hospital Wakaf, maka pihak nazir bertanggungjawab membina serta membangunkan pusat tersebut, hal ini bertepatan dengan seksyen 29, Enakmen Wakaf Terengganu 2016, memperuntukkan:

“Seseorang waqif (pewakaf) atau Jawatankuasa dengan persetujuan waqif itu, boleh menetapkan apa-apa syarat khusus kepada mawquf ‘alaih (penerima wakaf) sebelum mawquf ‘alaih itu menjadi berhak kepada manfaat, faedah atau kepentingan mawquf itu”.

Di Malaysia, hospital wakaf pertama yang dibangunkan ialah Hospital Waqaf An-Nur berkonsepkan wakaf dalam membantu melengkapkan usaha pembangunan kesihatan di Johor. Hospital Waqaf An-Nur adalah sebuah hospital berkonsepkan kebajikan dan tidak bermotifkan keuntungan yang ditubuhkan oleh Johor Corporation Berhad (JCorp) menerusi KPJ Healthcare Berhad dengan kerjasama Majlis Agama Islam Johor (MAIJ). Hospital Waqaf An-Nur memberi fokus kepada rawatan kesihatan kepada golongan masyarakat yang kurang berkemampuan di kalangan masyarakat.

Objektif Hospital Waqaf An-Nur adalah untuk menyediakan kemudahan perubatan kepada masyarakat khususnya golongan yang berpendapatan rendah (B40) tanpa mengira bangsa dan agama. Idea menubuhkan Hospital Waqaf lahir daripada usaha-usaha untuk memperkembangkan projek kesihatan dan rawatan oleh JCorp (Norizah & Asmak, 2015).

Selain pembangunan hospital wakaf berskala besar, terdapat juga beberapa organisasi dan individu memajukan wakaf kesihatan contohnya Tabung Wakaf Khas Kesihatan (TWKK) bermatlamatkan untuk menubuhkan sebuah Hospital Wakaf di negara ini menerusi satu dana wakaf yang diurus secara telus, efektif dan sistematik. Objektif penubuhan Tabung ini bagi mengumpul dana tunai diwakafkan yang manfaatnya akan digunakan untuk; (1) Menggerakkan kesedaran masyarakat terhadap wakaf dan kesihatan, (2) Membantu pesakit yang memerlukan bantuan rawatan dan perubatan, dan (3) Membangun dan mengurus sebuah Hospital Wakaf di Malaysia (Amanahraya, 2020).

Dengan wujudnya Hospital Wakaf dan Tabung Wakaf Khas Kesihatan, ianya mampu menampung beban kesihatan yang selama ini ditanggung oleh pihak hospital awam, khususnya dalam menangani isu kesihatan serius seperti pandemik COVID-19.

3. Wakaf Tunai:

Wakaf tunai ertinya apa-apa sumbangan wang tunai, nilai emas atau yang seumpama dengannya daripada mana-mana orang bagi apa-apa maksud wakaf.

Wakaf tunai telah dipraktikkan sejak awal abad kedua Hijriyah di mana Imam az-Zuhri (wafat 124H), merupakan salah seorang ulama terkemuka yang meletakkan dasar *tadwin al-hadith*, memfatwakan bahawa wakaf dinar dan dirham

dibolehkan untuk pembangunan prasarana dakwah, sosial dan pendidikan umat Islam. Mulai penghujung abad ke-15 hingga abad ke-18, wakaf tunai berkembang dengan pesat di Turki semasa zaman pemerintahan Uthmaniyyah di mana amalan wakaf tunai telah berjaya meringankan perbelanjaan kerajaan dalam menyediakan kemudahan perkhidmatan pendidikan, kesihatan, perbandaran dan sebagainya kepada masyarakat. Penerimaan dan penglibatan masyarakat dalam wakaf tunai membantu empayar Uthmaniyyah berkembang kerana dana wakaf tunai telah digunakan sebagai pelengkap (*complimentary*) kepada usaha-usaha pembangunan oleh kerajaan. Kajian Cizakca mendapati bahawa wujud sejumlah 1,161 wakaf tunai di Istanbul dalam tempoh 1456 hingga 1551, sementara di Bursa, bandar yang lebih kecil daripada Istanbul, wujud 761 wakaf tunai dalam abad ke-18 (Murat Cizakca, 2000).

Wakaf tunai telah dilaksanakan di kebanyakan negeri di Malaysia, misalnya sepertimana yang diperuntukkan di bawah seksyen 25 Enakmen Wakaf Terengganu 2016 dan bertepatan dengan Keputusan Mesyuarat Jawatankuasa Fatwa Negeri Selangor kali ke-5 pada 17 Oktober 2017 (Muhamad Firdaus & Muhammad Amanullah, 2017c).

Wakaf tunai merupakan mekanisme penjana dana yang pantas dan berkesan samada dalam keadaan tenang mahupun *darurat*. Hal ini telah dimanifestasi pelaksanaannya dalam mendepani pandemik COVID-19 dengan menubuhkan beberapa tabung wakaf untuk penempatan pesakit, pusat kuarantin, peralatan perubatan, dan kebajikan kakitangan barisan hadapan.

4. Wakaf Perkhidmatan dan Kepakaran:

Kementerian Kesihatan Malaysia (KKM) memerlukan lebih ramai petugas kesihatan khususnya dari kalangan doktor perubatan dan juga jururawat dalam membendung penularan pandemik COVID-19. Datuk Dr Noor Hisham Abdullah selaku Ketua Pengarah Kesihatan menggalakkan 3,000 jururawat yang sudah bersara untuk kembali dipanggil bertugas, serta bagi menampung kekurangan petugas kesihatan ketika ini. Beliau juga menegaskan bahawa jika pandemik ini semakin serius dari semasa ke semasa, seperti berikut:

“Pada mulanya apabila ada kes COVID-19 dikesan di hospital atau klinik swasta, ia akan terus dirujuk kepada pihak hospital

kerajaan. Namun, mungkin satu masa nanti pusat perubatan swasta terpaksa menggunakan Unit Rawatan Rapi (ICU) di hospital masing-masing kerana di hospital awam sudah penuh” (Berita Harian online, 2020).

Dalam hal ini, wakaf perkhidmatan dan kepakaran adalah mekanisme terbaik dalam menangani isu kekurangan petugas kesihatan. Definisi wakaf perkhidmatan dan kepakaran adalah wakaf tenaga yang dibenarkan dalam hukum syarak, sepertimana yang diperuntukkan di bawah seksyen 2 (c), Enakmen Wakaf Terengganu 2016, Enakmen Wakaf Selangor 2015, dan Enakmen Wakaf Negeri Sembilan 2005, seperti berikut:

(c) “menyumbangkan kepakaran dan perkhidmatan yang boleh dinikmati manfaat, faedah atau kepentingannya”.

Wakaf jenis ini berperanan memberikan kepakaran secara percuma, misalnya pakar perubatan mewakafkan kepakaran dan perkhidmatan serta masa bagi menjaga kesihatan mereka yang dijangkiti pandemik ini tanpa sebarang habuan serta ganjaran. Begitu juga, para anggota barisan hadapan yang lain seperti Polis Diraja Malaysia (PDRM), Angkatan Tentera Malaysia (ATM), Jabatan Sukarelawan Malaysia (RELA), Jabatan Pertahanan Awam Malaysia (JPAM), pelbagai agensi dan sukarelawan mewakafkan masa serta tenaga mereka mengawal sempadan negara dan terus bersemangat bekerja membasmi penularan COVID-19 sehingga berakhirnya pandemik ini.

Di Kuwait, Kuwait Awqaf Public Foundation (KAPF) telah melaksanakan wakaf kepakaran bagi sukarela universiti bagi membantu jemaah haji dan umrah dalam bidang kesihatan, perkhidmatan, pentadbiran, kesedaran dan bimbingan agama. Model ini merupakan integrasi diantara wakaf bertempoh dan kesukarelaan (Al- Sadhan, 2008; Muhamad Firdaus & Muhammad Amanullah, 2016b).

Oleh itu, disarankan pihak pengurusan MAIN, *mutawalli* dan KKM mempromosikan wakaf perkhidmatan ini agar kebajikan kesihatan rakyat dalam keadaan sejahtera serta sebagai pembakar semangat petugas kesihatan dan anggota barisan hadapan yang lain bagi mendepani wabak COVID-19 ini.

PENUTUP

Perintah Kawalan Pergerakan (PKP) serta penularan pandemik COVID-19 memberikan kesan negatif dalam bidang kesihatan serta ekonomi masyarakat berpendapatan rendah dan miskin disebabkan oleh pengurusan pandemik di Malaysia, meliputi; penempatan pesakit, pusat kuarantin, peralatan perubatan, dan kebajikan kakitangan barisan hadapan.

Potensi wakaf dalam membangunkan institusi kesihatan serta mendepani pandemik ini tidak dapat disangkal, sekiranya diuruskan oleh organisasi yang profesional dan mengamalkan budaya kerja Islam. Setiap institusi dan individu yang mengurus wakaf kesihatan perlu mengamalkan kod etika khas dalam pengurusan wakaf untuk mencapai kecemerlangan sebagaimana institusi terdahulu adalah amat wajar diberi perhatian.

Selain itu, sesebuah institusi perlu bekerjasama dalam mempromosi Wakaf Khas Kesihatan (WKK) di dalam negara. Promosi bukan sahaja tanggungjawab MAIN yang melaksanakan wakaf, akan tetapi ia juga merupakan tanggungjawab pihak yang bekerjasama dengan institusi tersebut khususnya organisasi atau individu (*mutawalli*) bagi memastikan objektif wakaf tercapai sekaligus melestarikan pengurusan wakaf kesihatan di Malaysia. Sehubungan itu, wakaf khas kesihatan perlu memiliki governan yang teratur dan sistematik bagi memastikan sistem pengurusannya dapat dilaksanakan dengan lebih berkesan dan teratur berlandaskan kehendak Syarak serta senantiasa bersedia menghadapi sebarang kemungkinan yang akan berlaku di masa hadapan.

PENGHARGAAN

Penulis merakamkan jutaan terima kasih kepada Kementerian Pendidikan Malaysia (KPM) kerana telah menaja kajian Fundamental Research Grant Scheme (FRGS), kod penyelidikan [USIM/FRGS/FSU/055002/50919].

Penghargaan juga ditujukan kepada pihak-pihak yang terlibat secara langsung dalam menyempurnakan kajian ini iaitu Fakulti Syariah dan Undang-Undang, Universiti Sains Islam Malaysia (USIM) dan Institut Pengurusan dan Penyelidikan Fatwa Sedunia (INFAD), International Fatwa and Halal Centre (iFFAH).

RUJUKAN

- Al- Sadhan, Abdullah Nasir. 2008. *Temporary Waqf Model: A Prospect of Waqf in Benefiting Youth*. Awqaf Journal, Vol 15, pp. 104 - 141.
- Al-Bukhari, Muhammad bin Ismail. 1993. *Sahih al-Bukhari*. Damascus, Syria: Dar Ibnu Kathir, Hadis No. 2537.
- Amanahraya. “Tabung Warisan Khas Kesihatan”. <https://www.amanahraya.my/product/tabung-warisan-khas-kesihatan/> (diakses pada 31 Mac 2020).
- Astro Awani. “COVID-19: Ini senarai tabung bantuan dan bagaimana anda boleh sumbang”. <http://www.astroawani.com/berita-malaysia/covid-19-ini-senarai-tabung-bantuan-dan-bagaimana-anda-boleh-sumbang-235045> (diakses pada 30 Mac 2020).
- Berita Harian Online. “COVID-19: KKM gerak petugas ambil darah di rumah”. <https://www.bharian.com.my/berita/nasional/2020/03/668829/covid-19-kkm-gerak-petugas-ambil-darah-di-rumah> (diakses pada 31 Mac 2020).
- Berita Harian Online. “WHO isytihar wabak COVID-19 pandemik”. <https://www.bharian.com.my/dunia/eropah/2020/03/664515/who-isytihar-wabak-covid-19-pandemik> (diakses pada 27 Mac 2020).
- Bernamea. “Jargon berkaitan COVID-19”. <https://www.bernama.com/bm/news.php?id=1825185> (diakses pada 27 Mac 2020).
- Kementerian Kesihatan Malaysia (KKM). “Kenyataan Akhbar Kementerian Kesihatan Malaysia Situasi Semasa Jangkitan Penyakit Coronavirus 2019 (COVID-19) Di Malaysia”. <http://www.moh.gov.my/index.php/pages/view/2019-ncov-wuhan-kenyataan-akhbar> (diakses pada 31 Mac 2020).
- Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Perlis. “MAIPs Bantu Asnaf Terjejas Perintah Kawalan Pergerakan (PKP) COVID-19”. https://www.maips.gov.my/index.php?option=com_k2&view=item&id=909:maips-bantu-asnaf-terjejas-perintah-kawalan-pergerakan-pkp-covid-19&Itemid=834&lang=ms (diakses pada 31 Mac 2020).

- Majlis Ugama Islam dan Adat Resam Melayu Pahang. "MUIP Salur Bantuan Mendepani Pandemik COVID-19". <http://www.muip.gov.my/v3/index.php/90-berita-semasa> (diakses pada 25 Mac 2020).
- Malay Mail. "Here's how JAKIM, JAWI have utilised over RM25m to aid Covid-19 fight". <https://www.malaymail.com/news/malaysia/2020/03/25/heres-how-jakim-jawi-have-utilised-over-rm25m-to-aid-covid-19-fight/1849867> (diakses pada 25 Mac 2020)
- Mercy Malaysia. "Wakaf COVID-19". <https://www.mercy.org.my/donate/wakaf-covid19/> (diakses pada 25 Mac 2020).
- Muhamad Firdaus Ab Rahman & Muhammad Amanullah. 2016a. *Ta'bid al-Waqf wa Ta'qituhu fi Wilayat Mukhtarah fi Malaysia*. *Studia Islamika Journal*, Vol 23, No 3, pp 561-596.
- Muhamad Firdaus Ab Rahman & Muhammad Amanullah. (2017c). *Implementation of Temporary Waqf: A Comparative Study Between Kuwait and Malaysia*. *Jurnal Fiqh*, Vol 14, pp 75-98.
- Muhamad Firdaus Ab Rahman & Muhammad Amanullah. (2017d). *Challenges and Problems Facing the Application of Temporary Waqf in Selected States of Malaysia: New Issues and their Guiding Rules*. *Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics*, Vol 30, Issue 3, pp 291- 314.
- Muhamad Firdaus Ab Rahman & Muhammad Amanullah. 2016b. *The Implementation of Temporary Endowment in Kuwait*. *Al-Jamiah: Journal of Islamic Studies*, Vol 54, No 2, pp 477-503.
- Murat Cizakca. 2000. *A History of Philanthropic Foundations: The Islamic World From the Seventh Century to the Present*. Turki: Bogazici University.
- Norizah Mohamed @ Haji Daud & Asmak Ab Rahman. 2015. *Wakaf Penjagaan Kesihatan: Kajian Kes Di Hospital Waqaf An-Nur*. *Jurnal Syariah*, Vol. 23, No. 3, pp 401-434.
- World Health Organization (WHO). "WHO characterises COVID-19 as a pandemic". <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/events-as-they-happen> (diakses pada 29 Mac 2020).
- Worldometers. "COVID-19 Coronavirus Pandemic". <https://www.worldometers.info/coronavirus/> (diakses pada 31 Mac 2020).